

II. ÎNVĂȚĂMÎNTUL SĂTESC ÎN PERIOADA REGULAMENTARĂ

MIHAI OPROIU, TOMA SVINȚIU

Iniințarea unor școli naționale în fiecare capitală de județ, a reprezentat întâia încercare a burgheziei de a-și pregăti cadrele necesare în industrie și comerț. Extinderea învățămîntului la sate, care a urmat, a reprezentat o necesitate strîns legată de aspirațiile naționale ale cercurilor progresiste. De aici și efortul depus pentru înființarea școlilor sătești și pregătirea învățătorilor.

Regulamentul organic a lăsat învățămîntului sătesc la voia întîmplării, stipulînd, în art. 8, că „în fiecare sat se va ține pe lîngă preot să învețe pe copiii satului carte și cîntări“¹. Cărturari cu idei progresiste au știut să se folosească de această legiuire cu caracter reacționar pentru a transforma școala într-un instrument al redeșteptării naționale.

În Țara Românească, Marele vornic Mihalache Ghica, fratele primului domnitor regulamentar, șeful Departamentului din Lăuntru și membru de seamă în guvern, a sprijinit propunerile remarcabilului pedagog Petrache Poenaru, inițiatorul extinderii învățămîntului începător, în toate satele. Sub influența acestuia, Mihalache Ghica a trimis, la începutul anului 1838, instrucțiuni tuturor ocîrmuitorilor de județe „să se înțeleagă cu toți proprietarii“ spre a se înființa „prin toate satele școale pentru copiii sătenilor, chibzuînd cele mai înlesnitoare mijloace ca să se poată ține școală într-o încăpere potrivită cu numărul școlariilor“². În aceste instrucțiuni s-a ținut seama de specificul muncii de la

¹ V. A. Urechea, *Școlile sătești în România. Istoricul lor de la 1830 pînă la 1867*, București, 1868, p. 48—49.

Despre școlile sătești din județul Dîmbovița în aceeași perioadă au mai scris: I. Negoescu, *Istoria școalelor din Tîrgoviște — un veac de învățămînt național*, Tîrgoviște, 1933 și Virgil Drăghiceanu, *Intemeierea școalelor din Romaniți și Dîmbovița de către pitarul Mihail Drăghiceanu (1832—1861)*, București, Gl. Pârnuță, Începuturile culturii și învățămîntului în județul Dîmbovița, Tîrgoviște 1972.

² V. A. Urechia, *Școalele sătești în România. Istoricul lor de la 1830 pînă la 1867*, București, 1868, p. 48—49.

tară, indicându-se că „*învățătura copiilor de prin sate se va urma numai pe vreme de iarnă, adică de la 1 noiembrie și pînă la sfîrșitul lui martie, ca în celelalte să se îndeletnicească la lucrarea pămîntului*“³. Se dădea totodată indemnul de a se înființa cit mai multe școli, arătîndu-se că lucrarea aceasta „*privește la luminarea neamului, singura fericire a unui norod*“.

Eforia școalelor naționale a îmbrățișat cu entuziasm o inițiativă atît de importantă, trimițînd la rîndu-i instrucțiuni către profesorii „*dupre la județe*“ ca „*să îngrijească a găsi tineri țărani dintre cîntăreșii după la biserici și grămățici și aceștia, primind a urma cîtăva vreme pe vară în școala din orașul județului, spre a se deprinde la învățăturile începătoare, să se îndatoreze a ține școală în vreun sat, cu folosurile ce s-au legiuit pentru asemenea învățături*“⁴, într-un an cîte doi lei de la fiecare casă și cîte două chile de bucate din pătulele de rezervă ale satelor“⁵. Pentru atragerea a cit mai mulți dintre tinerii cu știință de carte spre această muncă, guvernul a cerut și a obținut de la boieri ca slujitorii școlilor sătești să fie scutiți de obligațiile clăcii.

Școlile naționale din reședințele de județ au primit, pentru noua lor activitate din timp de vară, denumirea de „*școale normale*“. Extinderea învățămîntului începător la sate a reprezentat o acțiune de o vastă amploare pentru prima oară întîlnită în istoria poporului român. Majoritatea oamenilor de seamă din acea epocă — Petru Poenaru, Eufrosin Poteca, Ion Heliade Rădulescu, Ion Ghica și alții — au luat parte efectiv ori au sprijinit această acțiune patriotică. În articolul „*Despre învățatură publică*“, Ion Heliade Rădulescu a înfățișat marea importanță a acestei acțiuni, care a avut drept rezultat înființarea la sate a 3 000 de școli lancastrice⁶.

În județul Dimbovița, organizatorul și conducătorul cursurilor de pregătire a candidaților de învățători, a fost Mihalache Drăghiceanu, profesor la școala începătoare din Tirgoviște, înființată în anul 1833. În timp ce prin celelalte județe s-a trecut imediat la punerea în aplicare a poruncii Departamentului din Lăuntru cu privire la înființarea școlilor sătești, în județul Dimbovița autoritățile n-au luat nici o măsură în acest sens, înregistrîndu-se o întîrziere apreciabilă. Mihalache Drăghiceanu, în raportul său din 27 mai 1838 către Eforie, a înfățișat aceste deficiențe, scriînd că... „*pînă acum nu s-au văzut nici un candidat de învățător*“⁷. Eforia școlilor naționale și-a arătat nemulțumirea către Ma-

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem*, p. 49.

⁶ Ion Ghica, *Insemnări asupra învățaturii publice*, în „*Gîndirea pedagogică a generației de la 1848*“. Culegere de A. Manolache, Gh. Dumitrescu și Gh. Pârnuță, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 201.

⁷ *Ibidem*, p. 78.

⁸ Arhivele Statului București, Ministerul Cultelor și Instrucțiunilor Publice, dos. nr. 6071/1838, fila 29.

rea Vornicie din Lăuntru pentru că, nu numai în județul Dimbovița, ci și în județele Muscel, Argeș și Olt „s-a lăsat totul în nelucrare”⁹, solicitând măsuri pentru îndreptarea situației. Mihalache Drăghiceanu, cu sprijinul Marii Vornicii și a Eforiei școalelor, a reușit în cele din urmă să infrângă dificultățile ivite în calea „unei asemenea patriotice lucrări”¹⁰, reușind să deschidă cursurile școlii normale la sfârșitul lunii august. La 9 septembrie el raporta că „școala s-a complectuit și loc pentru alții nu mai este”¹¹. Se recrutează pînă la acea dată 82 candidați — „dar cei mai mulți erau foarte slabi la citire, aritmetică (...) iar a scrie toți nu cunosc”¹². Din această cauză pregătirea candidaților s-a făcut cu mari eforturi. Mihalache Drăghiceanu a înfățișat dificultățile în felul următor : „Cit pentru întocmirea ceasurilor, școala fiind mică și nefiind cu puțință ca tot într-aceea vreme să urmeze și candidații și copii orașului, a trebuit însă dintru început deosebit de ceasurile ce sînt dator a sta în școală cu copiii, să mai stau încă trei și cu candidații, două înainte de amiaz, întru care aveam scrierea și citirea pe cărți și unu după amiaz, întru care îndeplineam la lucrări aritmeticești”¹³. În acest efort supraomenesc, Mihalache Drăghiceanu a avut un singur ajutor, în persoana lui „Gheorghe Istrate, cîntărețul de la sînta Mitropolie”, ce îi învăța cîntările rituale¹⁴. Datorită străduințelor depuse, profesorul din Tirgoviște putea anunța la 26 septembrie 1938, că „unii din candidații de învățători ce au avut aplicație și silință mai multă, pregătindu-se cu învățăturile ce s-ar fi putut trece în curs de o vreme așa de scurtă, ar putea fi în stare, după ce se vor deprinde încă mai bine și la metoda lui Lancaster, peste trei săptămîni să deschiză școala pe la satele lor”. În aceeași înștiințare se mai vorbea despre pregătirea candidaților la „cele 4 lucrări cu numere simple, adunarea și scăderea numerelor fracționate, scrierea pe table și hîrtie”¹⁵. Cit privește pe cei inapți de a-și însuși un minimum de cunoștințe, Mihalache Drăghiceanu consideră că „asemenea oameni nu numai că nici un folos nu pot aduce satului, ci dimpotrivă prind în școală și locul altora, care s-ar putea folosi mai bine”¹⁶.

Problema selecționării cadrelor pentru școala satească i-a preocupat pe toți cei prinși în organizarea ei. Despre aceasta a scris Ion Glica în articolul „Școala normală pentru învățătorii de la sate”, în care arăta că „acești profesori (pentru școlile normale) să se aleagă cu cea mai mare băgare de seamă și să fie oameni cu cele mai frumoase sentimente

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 55.

¹⁰ Arh. Statului Buc., Min. Cult. și Instr. Publice, dos. nr. 6071 1938, fila 44.

¹¹ Ibidem, fila 79.

¹² Ibidem, fila 97.

¹³ Ibidem, fila 118.

¹⁴ Ibidem, fila 82.

¹⁵ Ibidem, fila 84.

¹⁶ Ibidem, fila 116.

și cu o adîncă și temeinică filozofie, pentru că lor li se încredințează viitorul și destinul nației întregi“¹⁷.

Rezultatele bune ale unei asemenea munci, tenace n-au întirziat să se ivească. Astfel, M. Drăghiceanu raporta în 20 octombrie 1838 Eforiei școalelor naționale că „s-au și trimis la sate primii douăzeci de candidați, pentru deschiderea școalelor“¹⁸, și nădăjduia ca în curînd să poată trimite învățători în toate satele județului. Au fost totodată numiți și primii subrevizori pentru îndrumarea și controlul candidaților¹⁹. La 9 ianuarie 1839 Eforia era anunțată că în cuprinsul plaiurilor Ialomița și Dimbovița și al plășilor Dealul și Dimbovița, învățătorii au început predarea lecțiilor și că „toți copiii fac înaintare pe la școalele acestea, după cum eu însumi m-am încredințat prin revizia ce am făcut“. Cu acest prilej a putut constata că școlarii „în decurs de trei săptămîni au trecut tabla întâia și a doua“²⁰.

Dacă în acțiunea de pregătire a cadrelor necesare școlilor au fost învinse cele mai multe din greutăți, nu tot așa au stat lucrurile la sate, unde s-au constatat întirzieri mari în privința construirii localurilor de școli. Construcțiile școlare trebuiau să fie făcute după un plan tip, trimis din vreme de Eforia Școalelor cîrmuitorilor de județe. Din cauza lipsei de sollicitudine din partea proprietarilor, care n-au furnizat, după cum promisese, materialul lemnos necesar din pădurile de pe moșii, sătenii s-au văzut nevoiți să-și construiască școlile „de gard și în paiente, lipite cu pămînt“, puțin rezistente. În raportul său din iulie 1845, M. Drăghiceanu informa Eforia că „nici o școală la mărime nu este clădită potrivit cu planul ce s-au trimis de către cinstita Eforie“²¹. Proprietarii de moșii nu și-au respectat angajamentul nici în ceea ce privea scutirea învățătorilor de datoriile proprietății. Din dese rapoarte sosite la Eforie, cit și pe la alte departamente, rezulta că „toți candidații s-au arătat cu reclamații în privința supărărilor celor multe ce încearcă din partea arendașilor pentru drepturile proprietății, care nu țin seama de drepturile și scutirile date de stat și îi strîntorează, unii prin cuvinte aspre, alții prin bătăi și închisori a le plăti proprietatea“²². Mulți dintre proprietari n-au privit cu ochi buni înființarea de școli pe moșiile lor, considerînd această acțiune ca primejdioasă pentru interesele lor. Cu prilejul inspecțiilor efectuate, Mihalache Drăghiceanu a putut constata că numărul școlarilor s-a micșorat, deoarece „proprietatea cea grozavă,

¹⁷ Ion Ghica, *Școala normală pentru învățători de la sate*, în „Gîndirea pedagogică a generației de la 1848“, culegere realizată de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu și Gh. Părnuață, Ed. did. și ped., București, 1968, p. 205.

¹⁸ Arhivele Statului Buc., Min. Cultelor și Instr. Publ., d. 6071/1838, fila 120 și 153.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, fila 224.

²¹ Arhivele Statului Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. dos. nr. 1749/1845, fila 521.

²² Ibidem, dos. 6071/1838, fila 227.

i-a stins (pe țărani — n.n.) i-a sărăcit cu totul, îi zorește fără voia lor a-și trage copiii de la școală, ca să-și poată întâmpina printr-înșii, deși mici, alte trebuințe mai neapărate"²³.

Analizând activitatea primului an de învățămînt sătesc, constatăm că în majoritatea satelor județului Dimbovița s-a putut trece efectiv la predarea învățăturilor. Inițiatorii și organizatorii au căutat de la început să-i dea un caracter general, însă statul nu a dispus în vremea aceea de suficiente mijloace ca să fie realizat. În anii următori, atît în județul Dimbovița, cit și în celelalte județe, situația școlilor sătești s-a înrăutățit, datorită apariției unor noi dificultăți. Cei ce l-au înființat n-au izbutit să creeze și condițiile necesare pentru realizarea lui în mod eficient. N-au fost prevăzute lipsurile și nici măsurile pentru preîntîmpinarea lor. Autoritățile sătești nu se îngrijeau de cele necesare școlilor, învățătura făcîndu-se „*prin niște încăperi cu totul strîmte și întunecoase, care și acelea erau tocmită cu luna și la împlinirea sorocului se strămutau în altele și mai rele și din copiii care erau într-o zi, în cealaltă fugeau, că nu aveau mai mult decît o treanță de cămașe pe dinșii*"²⁴. În multe sate clădirile de școală au fost făcute de mîntuială și, șubrezîndu-se, au ajuns a servi drept adăpost pentru vite.

În anii care au urmat s-au ivit dificultăți și în privința recrutării candidaților. Mulți dintre aceștia au refuzat să se prezinte la cursurile de pregătire, decurajați fiind de situația umilitoare în care se găseau unii dintre înaintașii lor. De aici provine și fluctuația din rîndurile lor, părăsindu-și posturile mai cu seamă aceia care nu-și primeau drepturile bănești, din care pricină nu-și puteau hrăni familiile²⁵. Este cazul celor 13 candidați de învățători care și-au dat demisia ori au fugit din aceste motive²⁶.

Aceeași situație se constată și în frecventarea școlilor de către elevi. Numeroși săteni își opreau „*pentru trebuințele casei lor pe cei ce i-au avut în iarna trecută la școală și trimit în locul lor alții de o vîrstă foarte mică*“, spunînd că celor mai mari „*le-a trecut rîndul*“²⁷. Elevii lipseau de la cursuri săptămîni întregi, fiind aduși de multe ori la școală cu dorobanțul. Unii săteni, neînțelegînd caracterul noii școli, cereau să-i învețe pe copii ca în trecut „*la ceaslov și psaltire, nu la tablele lancastrice*"²⁸.

Școala sătească era alcătuită din două odăi mici și o sală. În multe sate locuitorii s-au silit să construiască clădiri, luînd ca model planul

²³ Arhivele Statului Buc. Min. Cult. și Instr. Publice, dos. 6071/1838, fila 250.

²⁴ Idem, dos. nr. 1806/1844, fila 90.

²⁵ Arhivele Statului Buc., Min. Cul. și Instr. Publice, dosar nr. 1806/1844, fila 90.

²⁶ Arhiva Școlii generale de 10 ani nr. 1 din Tîrgoviște, Registru de evidența candidaților de învățători, 1839/1848.

²⁷ Arhivele Statului Buc., Min. Cult. și Instr. Publice, dosar nr. 1283/1847, fila 9—10.

²⁸ Idem, dosar nr. 1749/1845, fila 21.

intocmit de către Eforia școalelor naționale. Dintr-un tabel, care cuprinde date cu privire la 113 școli, trimis în anul 1844 de către M. Drăghiceanu Eforiei, se poate constata că în 63 de sate existau școli construite din nuiele, dar „*nesăvîrșite*“, în 12 sate școalele erau „*săvîrșite*“ dar nemobile. În alte 5 sate școlile au fost construite fără plan și „*nesăvîrșite*“, iar într-alt sat școala era „*săvîrșită*“, dar tot fără plan. De aceea, în anul 1844, s-au putut ține cursuri numai în 30 de localuri, de școli „*săvîrșite*“ ori „*nesăvîrșite*“. În 35 de sate învățătorii au ținut școală la ei acasă, în alte 31 de sate școala s-a ținut la „*casa de sfat*“, iar în 17 sate în odăi mobilate, luate cu chirie²⁹. Majoritatea școlilor au rămas însă nemobilate din aceleași cauze, proprietarii moșiilor neelibărind materialul lemnos necesar. Lipseau băncile, tablele, semicercurile, iar acolo unde se aflau, erau insuficiente, fapt care rezultă dintr-un alt tabel „*de mobilele necesare școalelor comunale*“ alcătuit de către M. Drăghiceanu și trimis Eforiei la 8 iulie 1844. Prin același tabel se solicita sprijin „*pentru procurarea mobilelor școlare într-un număr suficient, pentru ca învățătura copiilor să se poată desfășura în bune condițiuni*“³⁰.

În acele sate în care s-a depus o muncă insuflețită, rezultatele n-au întârziat să se arate. Mulți învățători entuziași au biruit toate greutățile, reușind să se evedențieze și totodată să se bucure de stima sătenilor și buna apreciere a organelor de control. În satul Ghergani, unde Ion Ghica s-a preocupat în deaproape de bunul mers al școlii, aducându-l ca învățător pe Samuil Octășescu, învățătura copiilor a progresat repede³¹. Remarcat pentru activitatea sa, M. Drăghiceanu l-a propus pentru funcția de subvizor de plasă. Printre învățătorii care au avut rezultate tot atât de bune în răspîndirea științei de carte la sate au fost și cei din satele Suța Seacă³², Foaia, din orașelul Găești³³ și din Țirlogi, unde organele de control au „*rămas foarte mulțumite de înaintarea copiilor*“³⁴. Cu prilejul venirii în orașul Țirgoviște, la 5 sept. 1846, a domnitorului Gh. Bibescu, a fost vizitată și școala normală. Atunci au fost cercetați de către domnitor și vreo cîțiva învățători de sate și „*s-a arătat mulțumit de cunoștințele pe care le aveau*“³⁵.

În cuprinsul județului Dimbovița situația statistică a școlilor diferă de la an la an, înfățișînd o fluctuație determinată de dificultățile arătate mai sus. Numărul școlilor și al elevilor nu numai că nu a progresat, dar nici un rămîne constant. În anul 1842, la numai patru ani de la înființarea școlilor s-a înregistrat o scădere destul de importantă. De la 146

²⁹ Arhivele statului din Buc., Min. Cult. și Instr. Publice, dosar nr. 1806/1848, fila 44—60.

³⁰ Idem, dosar nr. 1806/1844, fila 162—165.

³¹ Idem, dosar nr. 1283/1847, fila 62.

³² Arhivele Statului Buc., Min. Cult. și Instr. Publice, dosar nr. 1283/1847, fila 10.

³³ Ibidem, fila 60.

³⁴ Ibidem, fila 57.

³⁵ Idem, dosar nr. 1749/1846, fila 441.

școli frecventate de către 2192³⁶ școlari, s-a ajuns ca în anul 1845 să se înregistreze numai 138 școli, frecventate de numai 1962 școlari³⁷.

În arhiva școlii generale de 10 ani nr. 1 din Tîrgoviște, școală înființată în anul 1833, se află un registru de dimensiuni modeste, în care Mihalache Drăghiceanu, primul ei profesor, a însemnat, începînd cu anul 1839, numele tuturor candidaților de învățători și al învățătorilor, numiți de către Eforia școalelor naționale în satele județului Dimbovița. Acest registru deosebit de important pentru istoricul școlilor comunale din județ, ne înfățișează în mod limpede întreaga dezvoltare a învățămîntului sătesc în cei zece ani de existență³⁸. Din acest registru au rezultat următoarele date statistice edificatoare :

Data numirii învățătorilor sau candidaților :		1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848
Numărul lor :		37	14	14	14	14	15	27	28	24	10	7
Gradul pregătirii		Starea socială										
Învăț.	Candid.	Fii de birnici		Fii de slujitori ai bisericii		Fii de postelnici și boieri		Fii de mazili, negustori				
45	162	109		85		5		4				

Pentru cei care au participat la organizarea și îndrumarea primului învățămînt sătesc, acțiunea a reprezentat o experiență unică, plină de învățăminte. Mihalache Drăghiceanu, care a luat contact direct cu realitatea, a sugerat Eforiei școalelor naționale, prin rapoartele sale, mai multe măsuri de îmbunătățire, avînd drept scop îndepărtarea neajunsurilor venite din partea delăsării autorităților și a lipsei de bunăvoință din partea proprietarilor de moșii.

Printre al ele, el a propus alcătuirea unei legiuiri pentru obligativitatea învățămîntului, copiii între 7-12 ani urmînd a fi siliți „a urma regulat școala“. În caz contrariu, se propunea aplicarea unor amenzi, banii încasați depunîndu-se la cutiile satelor pentru „micile trebuințe ale școlarilor“³⁹. S-a mai propus o legiuire pentru lemne, *ca școalele să nu-i lipsească căldura în timpul iernii*“, iar pentru ca învățămîntul sătesc să se mențină pe o treaptă ridicată, Mihalache Drăghiceanu a sus-

³⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 68.

³⁷ Arhivele Statului, Min. Cultelor și Instr. Publice, dosar nr. 1749/1845, f. 98.

³⁸ Arhiva Școlii generale de 10 ani nr. 1 din Tîrgoviște, Registrul de evid. candidaților de învățători și a învățătorilor (1839—1848).

³⁹ Arhivele Statului Buc., Min. Cult. și Instr. Publice, dosar nr. 1283/1847, fila 9—12.

ținut că trebuiesc îndepărtați candidații necorespunzători, cât și aceia care nu-și dădeau *interesul, obligându-i totodată să dea înapoi „și toți banii ce-i va fi luat“*⁴⁰.

Deși aceste propuneri au avut un caracter limitat, propunătorul ne-preconizind și măsurile social-politice care să le facă realizabile, ele totuși reprezintă o concepție modernă în domeniul învățămîntului de care s-a ținut fără îndoială, seama, cînd s-a trecut la realizarea unui învățămînt general, gratuit și obligatoriu în țara noastră. Ori cît de modeste au fost, școlile sătęști din epoca Regulamentului Organic au jucat un rol important în răspîndirea cunoștințelor la sate. Aceste școli, depășind limitele impuse de societatea existentă în acea vreme, au devenit focare de răspîndire a ideilor revoluționare. Mulți dintre tinerii învățatori au participat efectiv la revoluția burghezo-democratică din anul 1848. Tocmai din această pricină guvernul reacționar, instalat în septembrie 1848, după eșuarea revoluției, a extins măsurile sale represive și asupra școlilor, luînd hotărîrea de a le suspenda, pe mulți dintre învățatori punîndu-i sub urmărire.

În lămuririle trimise către Magistratul orașului Tîrgoviște la 6 noiembrie 1848. Eforia școalelor naționale arăta că trebuiesc „*să înceteze deocamdată din învățatură toate școalele normale du prin orașele de căpetenie ale județelor*“. Magistratul orașului era împuternicit să ridice de la profesorul Școlii normale din Tîrgoviște atît mobilele, cît și celelalte obiecte ale școlii⁴¹. Ideea înființării învățămîntului la sate, ca rezultat al cerințelor de progres ale societății și al experienței din epoca regulamentară, va fi preluată și înfăptuită pe baze noi în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

⁴⁰ Ibidem, fila 9—12.

⁴¹ Filiala Arhivelor Statului Dimbovița, fond Primăria orașului Tîrgoviște, dosar nr. 23/1848, fila 1.